

C. H. P.
Araştırma ve Yayın Bürosu
Yayın No. 15

C. H. P. ' nin
Anayasa Komisyonu'nun
ANKETİNE CEVABI

1 9 6 0
A N K A R A

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Genel Sekreterliği

Ankara, 7 Temmuz 1960

C. H. P.'nin Anayasa Komisyonunun Anketine Cevabı Hakkında
C. H. P. Genel Sekreterliğince Basına Verilen Özet

Anayasa Komisyonunun anketine cevap müddetinin 7 Temmuz 1960 günü sona ermesi münasebetiyle, C. H. P.'nin adı geçen Komisyonun anketine cevapları bugün resmen açıklanmıştır. C. H. P.'in cevapları, Genel Başkan İsmet İnönü'nün Komisyon Başkanı ve İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'a hitap eden bir mektubuna ek olarak 5 Temmuz 1960 günü yollanmıştır.

C. H. P. nin Anayasa anketine cevapları, XIV. üncü Kurultaydan sonra Genel Başkanın başkanlığında toplanmış olan Merkez İdare Kurulu ve Meclis Grubu İdare Kurulu tarafından beraberce kurulmuş olan Anayasa İhtisas Komisyonunun o tarihten beri Araştırma ve Yayın Bürosuyla bir arada yaptığı uzun çalışmalar sonucunda meydana gelen metinlerin derlenmesi ile ortaya çıkmıştır. Anayasa Merkez İhtisas Komisyonunun hazırladığı bu tasarı, daha sonra, eski Meclis Grubu İdare Kurulunun ve Parti Meclisinin üyeleriyle yapılan istişareler sonunda son şeklini almıştır.

C. H. P. nin Anayasa Komisyonunun anketine verdiği cevaplar şu üç ana fikre dayanmaktadır :

1 — Çok partili rejime girilmiş olmasına rağmen, insan haklarına, temel hürriyetlere ve demokratik müesseselere karşı yapılan tecavüzler, demokrasi için olgun bir toplumun varlığını dikkate almayan kötü niyetli bir siyasi iktidarın 1924 Anayasasının eksik ve açık taraflarından istifade etmesi sayesinde olmuştur. Şu halde, 1924 Anayasasının bu eksik tarafları, yeni Anayasada tamamiyle giderilmeli ve insan hakları, temel hürriyetler ve demokratik müesseseler en sağlam Anayasa hukuku teminatına bağlanarak, hukuk devleti kurulmalı ve partizan idare ihtimallerine son verilmelidir.

2 — Türk milletinin refah, saadet ve medeniyet yolunda ilerlemesi, bir bütün teşkil eden Atatürk devrimlerinin korunmasına, laiklik esasına ve laik müesseselere hürmet edilmesine ve her türlü din istismarcılığının yok edilmesine bağlıdır. Bu sebeple, yeni Anayasada bu hususları gerçekleştirecek teminat hükümlerine de yer verilmelidir.

3 — Türkiye'nin iktisadi kültürel ve sosyal kalkınması, aşırı sağ ve sol totalitarizmlerinin taarruzlarından masun bir zemin üzerinde demokratik esaslara uyularak yapılacaktır. Ancak, insan haklarının, temel hürriyetlerin, demokratik müesseselerin ve bunların teminatının sadece birer hukuki müessese olarak kurulması yeterli olmaz. Bu hukuki müesseselerin içimsel temeli ve teminatı, demokratik rejimin kalkınma davalarında göstereceği başarı olacaktır. «Hürriyetsiz kalkınma» fikri ne kadar yanlışsa, «kalkınmasız hürriyet» de o kadar temelsiz kalmaya mahkûmdur. Şu halde, Devlet fonksiyonlarının ayrılması ve dengesi esası üzerine kurulması gereken yeni Anayasada, kalkınma davalarımızın hallini engelleyecek hükümler yer almak şöyle dursun, tam aksine, yeni Anayasa, kalkınmanın her alanda hızla, plânlı bir şekilde ve sosyal zihniyet içerisinde yürütülmesini kolaylaştıracak hükümleri getirmelidir.

Bu ana fikirlerden hareket eden C. H. P., Programının ve XIV. üncü Kurultayda kabul edilmiş olan İlk Hedefler Beyannamesinin gereklerine uyarak özetle şu teklifleri yapmış bulunmaktadır :

Yeni Anayasada, şahıs masunluğu, vicdan, düşünce, söz, basın, seyahat, öğretim, dernek, sendika, toplanma, mülk edinme ve tasarruf, çalışma, şirket, grev ve lokavt ve dilekçe hak ve hürriyetleri yer almalıdır. Eski Anayasada mevcut olan istimlakte malın değer pahasının peşin ödenmesi hakkındaki (değiştirilmiş) 74 üncü madde ay- nen muhafaza edilmelidir. Eski Anayasada olduğu gibi, kanuna ve ämme nizamına ve ädâbına uygun dinî âyinlerin yapılması serbest olmalıdır; bir şahsın meskeninin ve üzerinin aranması ancak kanunun tesbit ettiği hâllerde mümkün olabilmelidir; PTT muhaberelelerinin gizliliği ancak kanunun gösterdiği hâllerde mahkeme kararıyla ihlâl edilebilmelidir; işkence, eziyet, müsadere ve angarya yasak olmalıdır. Yeni Anaya- sada ayrıca çalışma hakkı ve vazifesi; kanunsuz suç olamayacağı ve cezaların arttırılmasının geriye doğru hükümü olmayacağı; hiçbir mahkemenin vazife ve yetkisi içinde olan davalara bakmağı reddedemeyeceğı; bütün idari tasarrufların kazal mu- rakabeye tâbi olacağı; ämme hizmeti görenlere karşı isnat suçlarında isbat hakkı; tevkif edilen kimsenin sorgusunun en geç 24 saat sonra başlaması gereğı ile - İngil- tere ve Birleşik Amerikada - insan haklarının ve şahıs masunluğunun temeli sayılan «habeas corpus» müessesesi - yani kanunsuz olarak tevkif edilen veya mevkufiyet veya hapsi sırasında işkenceye veya sair kanunsuzluklara mâruz bırakılan şahsın veya onun yerine herhangi bir kimsenin hâkime başvurarak bu kanunsuzluklara son verilmesini isteme hakkı - yer almalıdır. C. H. P. ayrıca, sosyal hakların da yeni Anayasaya ilâvesini istemektedir.

Hâkim teminatı ve mahkeme bağımsızlığı, bir Yüksek Hâkimlik Şurasının hâ- kimlerin bütün zat işleriyle yetkili kılınması sayesinde sağlanmıştır.

Anayasanın ihlâl edilememesi için de bir Anayasa Mahkemesi kurulacaktır. Bu mahkeme, iptâl davası veya defî yoluyla kanunların Anayasaya uygunluğunu incele- yecek, Yüksek Seçim Kurulu, Yüce Divan, Uyuşmazlık Mahkemesi vazifelerini göre- cek ve siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili davalarda yetkili olacaktır.

C. H. P., kanunların yapılmasına katılacak olan bir ikinci meclisin kurulmasını kabul etmekte, bu meclisin inkilâpçı ve bilgili bir meclis olması ve kanunların yapı- lmasının iki meclisli sistemde gecikmeye uğramaması için gereken tedbirlerin alın- masını teklif etmektedir. Birinci meclis nisbi temsil esasına göre seçilecektir. Birinci Meclisin feshedilebilmesi de bazı kayıt ve şartlarla kabul edilmektedir.

Ayrıca, mesleki teşekküllerin, idarenin, iktisadi devlet teşekküllerinin, Cumhur- başkanlığının ve teşri meclisler başkanlıklarının tarafsızlığını sağlayacak teferruath hükümler teklif edilmektedir.

Lâikliğin din istismarına karşı korunması ve Atatürk devrimlerinin mahfuz tu- tulması hakkında da ayrı hükümler vardır.

Üniversitelerin, Radyonun ve Anadolu Ajansının muhtariyetine dair yeni Anaya- saya hükümler konması da teklif edilmektedir.

Mali hükümler arasında, bütçe sisteminde iktisadi devlet teşekküllerinin mec- lister tarafından murakabesini kolaylaştıran yenilikler teklif edilmekte ve hükümet bir millî kalkınma plânı yapmağa mecbur tutulmaktadır. Hükûmete, bu plânı tatbik için gerekli yetkilerin bir kanun çıkarılarak verileceğı de belirtilmektedir.

C. H. P., korporatif esasa dayanan bir ikinci meclise veya İktisat Şurasına ta- raftar değildir.

C. H. P., Muhalefet Liderine de Bakan maaşı bağlanmasını istemektedir.

C. H. P., ayrıca, siyasi mücadelenin üstünde ve dışında olan İnkilâp idaresinden normal idareye intikali kolaylaştırmak ve 27 Mayıs 1960 İnkilâbını Türk Milletine kazandıran ve onu yürüten idealistlerin güzide hizmetlerinden istifade etmek mak- sadıyla, Millî Birlik Komitesi üyeleriyle Geçici Hükûmet üyelerinin ikinci meclisin tabii üyesi olmalarını da teklif etmektedir.

Genel Başkanlığı

Sayı : 1874

Ek : 1

Sayın Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar,
İstanbul Üniversitesi Rektörü,
Anayasa Komisyonu Başkanı,

Yeni Anayasa projesi üzerinde bir araştırma yapmak gibi yüksek ve asil bir fikirle bize de sorular gönderilmiş olmasına yürekten teşekkür ederim.

Konunun önemini takdir ederek, yetkili ve tecrübeli arkadaşlarımla çalıştım. Mümkün olduğu kadar etraflı düşünmeğe gayret ettik. Zamanın darlığını da dikkate alarak, iyi niyetli görüşlerimizi âlicenap bir müsamahayla karşılayacağınızdan emimim.

Cevaplarımızın ekli olarak takdim edildiğini derin saygılarımla arz ederim.

C. H. P. Genel Başkanı
İsmet İnönü

Anayasa Komisyonunun Anketine Cevap

Giriş ve Genel Hükümler

1 — A. Anayasaya bir başlangıç (préambule) eklenmesini lüzumlu görüyor musunuz?

1 — A. Evet.

1 — B. Görüyorsanız, burada ne gibi prensiplerin yer almasını düşünüyorsunuz?

1 — B. a) Türk milletinin en az 120 yıldan beri devam eden hak ve hürriyet mücadelesinin başarı ile sonuçlanmış olduğu ve yeni Anayasasının milletin zulme karşı meşrû mücadelesinin mahsulü bulunduğu; (Tarihi seyirin hatırlatılması : Tanzimat; Birinci ve İkinci Meşrutiyet; İstiklâl Harbi; Büyük Millet Meclisinin kurulması; Cumhuriyet; Atatürk devrimleri; çok partili rejim ve eşit, dürüst ve serbest seçim; 27 Mayıs 1960 İnkılabı.)

b) Demokrasi ve hürriyet nizamının ve Atatürk devrimlerinin, millet olarak yükselme ve ilerlemenizin, refah ve saadetinizin vazgeçilmez bir unsurunu teşkil ettiği;

c) Demokratik bir idarenin meşruiyet esasları; (İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki Yüksek İlim Heyetinin 29 Mayıs 1960 tarihli ilk raporundaki esaslara muvazı olarak.)

d) Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesine atıf;

e) Anayasamızın kurmak istediği demokratik nizamın, aşırı sağ ve sol totalitarizmine karşı mahfuz, batılı manâda bir demokratik nizam olduğunun temel prensip olarak belirtilmesi;

f) Fert hak ve hürriyetlerinin gelişmesinde, Devletin, bu hak ve hürriyetlere mutlak olarak riayeti kaldesi yanında, bu hürriyetlerin fiilen kullanılmasını önleyici iktisadi, içtimai ve kültürel engelleri kabil olduğu nisbette kaldurmağa gayret emsâlinin de bir vazife teşkil ettiğinin belirtilmesi.

Not : Bu başlangıçtan başka, Anayasamız genel olarak ve maddeler itibarıyla gerekçesine de ihtiyaç vardır.

Temel Haklar

2 — Fert hak ve hürriyetlerinin müeyyideleri ne olmalıdır?

2 — a) Anayasada fert hak ve hürriyetlerinin sadece çok umumî prensipler halinde ifade edilmesi ve sınırlarının kanunla tayin edileceğinin belirtilmesi kâfi değildir. Hak ve hürriyetlerin sınırlarının kanunla tayin edileceğini söylemek, umumiyetle kanun vazuna çok geniş ve elâstik yetkiler vermek neticesini doğurur. Hak ve hürriyetler bu kadar müphem ve umumî bir şekilde tarif edildiği takdirde, kanunların Anayasaya uygunluğunun kazai murakebesi de tesirini kısmen kaybedecektir. Bu itibarla, muhtelif hak ve hürriyetler bakımından, kabil olduğu nisbette, kanun vasfının dahil aşamayacağı sınırların sarh olarak Anayasada belirtilmesi lâzımdır. Meselâ, basın hürriyeti bakımından eski Anayasada sansürün men edilmiş olması gibi. Yeni Anayasada bununla iktifa edilmeyerek gazete ve dergi çıkartmak için idareden izin alma mecburiyeti ile nakdî teminat yatırma mecburiyeti konamayacağı, isbat hakkının kamu menfaatinin gerektirdiği şekilde tanınacağı gibi sarh esaslar da yer almaktadır. (5 inci sorunun cevabına bakınız).

Aşağıda sırası geldikçe ayrıca arz edileceği veçhile yeni Anayasada yer alacak bazı müesseseler de fert hürriyetlerinin teminatını teşkil edecektir :

— Bir Anayasa Mahkemesi kurularak kanunların Anayasaya uygunluğunun kazal murakabeye tâbi tutulması;

-- Bütün idari tasarrufların kazal murakabeye tâbi olduğunun Anayasa metninde zikredilmesi;

— Mahkeme bağımsızlığının ve hâkim teminatının sağlam esaslara bağlanması;

— Habeas Corpus müessesesinin Anayasa metninde sarahaten tanınması;

— Muhtar Üniversiteler ve muhtar Devlet Radyosuna dair sarh esasların yeni Anayasada yer alması gibi.

3 — Anayasaya, yeni olarak, ferdî ekonomik ve sosyal ne gibi hak ve hürriyetlerin konmasını düşünüyorsunuz?

3 — 1924 Anayasasında «Türklerin Hukuku İmmesi» faslında yer alan ana hak ve hürriyetlere müteallik hükümlere ilâveten yeni Anayasada sevki gereken hükümlerle,

1924 Anayasasındaki hükümlerden değiştirilmesi gereken hükümler şunlardır :

a) 1924 Anayasasının 69 uncu maddesinin şu mealde tâdillî uygun olacaktır :

«Türkler, kanun önünde dil, renk, ırk, cins, düşünce, din ve mezhep farkı gözetilmeksizin eşittirler ve istisnasız kanuna uymakla mükelleflerdir. Her türlü zümre, sınıf, aile ve ferk imtiyazları kaldırmıştır ve yasaktır.»

b) Hiçbir insanın hukukî kişiliğinin tanınması hakkından vazgeçemeyeceğine dair bir maddenin yeni Anayasaya ilâve edilmesi uygun olacaktır.

c) Şu mealde yeni bir maddenin Anayasada yer alması gerektiği kanaatindeyiz :

«Kanunun gösterdiği haller dışında ve yetkili hâkimin verdiği gerekçeli karar gösterilmeksizin hiç kimse tevkif edilemez ve hapsedilemez. Suçüstü hâl mahfuzdur. Tevkif edilen kimseye, tevkifini gerektiren suç isnadının mahiyetli hakkında gereken bütün bilgiler sorgusunun başlangıcında verilir. Tevkif edilen kimsenin sorgusu, tevkifinden en çok 24 saat içinde başlar.»

d) 2. nci sorunun cevabının (a) fıkrasında zikri geçen Habeas Corpus müessesesi ile ilgili olarak şu yolda bir maddenin yeni Anayasaya ilâvesini zarurî görmekteyiz :

«Herkes, Anayasa gereğince sahip olacağı hak ve teminatın korunması veya fadeli maksadı ile adli himaye istemek hakkına sahiptir. Her kim, kanunsuz bir şekilde tevkif veya hapsedilir veya şahsî hürriyetlerinin kullanılmasından alınabilir veya kanuna uygun olarak yapılan mevkufiyet veya hapsi esnasında kanunsuz muamelelere uğrarsa, kendisi veya onun yerine herhangi bir kişî salvertilmesini veya uğradığı kanunsuz muamelelere son verilmesini hâkimden istemek hakkına sahiptir. Hâkimin kararı derhal uygulanır.»

e) Yeni Anayasaya şu mealde bir maddenin ilâve edilmesini zarurî saymaktayız :

«Hiç kimse, işlediği sırada kanunda suç olarak belirtilmeyen bir fiilinden dolayı suçlanamaz. Belirli bir suç için cezaların artırılmasının gerye doğru hüküm olamaz.»

f) Yeni Anayasaya, isbat hakkının Anayasaya girmesi zarurî olan asgari haddi olarak şu yolda bir maddenin ilâvesini zarurî görürüz :

«Kamu hizmetli görenlerin görevleri ile ilgili olarak isnatta bulunduğu do layı hakkında tâkibata girilmeden önce, iddiasını isbat hakkı tanınır. Isnadın doğruluğunu isbat etmesi halinde sanık beraate eder.»

Bu hüküm gerek basın yolu ile işlenen suçlarda, gerek sair isnat suçlarında tat blik edilecektir.

g) Şu mealde bir maddenin yeni Anayasaya ilâvesini zaruri görmekteyiz :
«Bütün idari tasarruflar kazai mürakabeye tâbidir.»

h) Topantı hürriyeti hakkında ayrı bir maddenin yeni Anayasaya ilâvesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu husustaki düşüncelerimiz 13 üncü maddenin cevabında bildirilmiştir.

l) Dernek hürriyeti hakkında da ayrı bir maddenin yeni Anayasada yer alınması gerektiği kanaatindeyiz. Bu husustaki madde mealen şöyle olabilir :

«Türklerin dernek kurması, derneklere üye olması ve üyelikten ayrılması serbesttir. Dernek kurulması herhangi bir suretle izne bağlanamaz. Dernekler ancak mahkeme kararı ile kapatılabilir. Gayeleri, ahlâka, âdâbâ veya âmmeye nizamına aykırı yahut gizli olan dernekler kurulamaz.»

j) Yeni Anayasada sendika hürriyetine dair bir hükmün yer alması zaruridir. Bu husustaki madde şöyle olabilir :

«İşçi ve işveren sendikaları ile sendikaların bir araya gelmesinden doğan mesleki teşekküllerin kurulması ve bu gibi teşekküllere üye olmak veya üyelikten ayrılmak serbesttir. Bu teşekküllerin kurulması herhangi bir suretle izne bağlanamaz. Bunlar ancak mahkeme kararı ile kapatılabilir.»

k) Yeni Anayasada grev hakkı ile lokavt hakkının (zaruri tahditler için kanunî imkân bırakılarak) tanınmasını zaruri görürüz. Bu husustaki düşüncelerimiz 10. uncu sorunun cevabında bildirilmiştir.

l) Anayasada, aile hukuku ile ilgili olarak şöyle bir maddenin yer alınmasını lâzumlu görürüz :

«Birden fazla eş almak yasaktır. Boşanmada eşler arasında eşitlik esasları uygulanır.»

m) Yeni Anayasaya, kanunun ilmi, edebî ve bedîi faaliyetlerin mahsûlleri üzerindeki fikri hakların korunmasını sağlayacağına dair bir madde ilâve edilmesinde de fayda görürüz.

n) Yeni Anayasaya şöyle bir hükmün konmasını zaruri görürüz :

«Çalışmak her Türkün hakkı ve vazifesidir. Bu hakkın kullanılması ve bu vazifenin ifası kanunlarla düzenlenir.»

o) Ana Hak ve hürriyetlere dair umumî hüküm :

Anayasasının hürriyetlerin düzenlenmesini kanuna bıraktığı hallerde, yapılacak kanununun genel olmasının gerektiği ve herhalde, bir hürriyetin veya bir ana hakkın tanzimi adı altında o hürriyetin veya hakkın özünün kaldırmayacağına dair bir maddenin yeni Anayasada yer almasını faydalı görmekteyiz.

p) Yeni Anayasaya, «Sosyal Haklar» başlığı altında bir fasıl ilâvesi faydalı olacaktır. Bu fasılda yer alacak hükümler, ferdin hak ve hürriyetlerini tâyinden ziyade, Devletin ana gayelerini ve faaliyet istikametlerini gösteren direktifler olacaktır :

aa — Çocukun, ana ve babanın himayesinde ve onların görevlerini yapamamaları halinde Devletin yardımı ile yetiştirilmesi ve okutulması için Devlet mümkün olan bütün tedbirleri alır. Devlet, anayı, çocukları ve gençliği ahlâki, kültürel, iktisadi, içtimai ve sıhhi bakımlardan korumak için mümkün olan bütün gayretini sarfeder.

bb — Devlet, vatandaşın sağlığını korumakla mükelleftir. Hiçbir insan mali imkânsızlıklar sebebiyle tıbbî himayeden mahrum bırakılamaz.

cc — Her vatandaşın sıhhi ve medenî meskenlerde oturmasının sağlanması Devletin ana gayelerindedir.

dd — İlköğretim, kadın erkek bütün Türkler için mecburidir. Devlet okullarında ilköğrenimlerini yapan vatandaşlardan mali durumu yetersiz olanların bütün öğrenim masrafları Devlete aittir.

Kaabiliyetli öğrenciler, mali durumları elvermese bile, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmak hakkına sahiptirler. Devlet, bu hakkın kullanılmasını müsbaka esasına göre burslar, alle yardımları ve diğer yollarla sağlar.

ee — Her işçi, işinin ağırlığına ve mahiyetine uygun ve herhalde kendisinin ve ailesinin insanca bir hayat sürmesini sağlayacak bir ücret almalıdır. İşçinin çalışma şartlarında insani bir muamele uygulanmasını sağlamak için Devlet gereken tedbirleri alır. Resit olmayan işçiler ve kadın işçiler korunur.

ff — İşçi Sigortalarını geliştirmek ve bütün vatandaşlara şamil sosyal sigortalar tesis etmek Devletin ana gayelerindedir. Devlet, emekli, dul ve yetimlerin insanca bir hayat sürmesini sağlamak için gereken tedbirleri alır.

gg — Hususi mülkiyet, temel haklardan biridir. Mülkiyetin iktisabı ve faydalanma şekilleri ve içtimal görevinin gerektirdiği sınırlar kanunla gösterilir.

Toprağın rasyonel bir şekilde işletilmesini sağlamak ve adilane sosyal münasebetler kurmak için kanun özel toprak mülkiyetine sınır ve mükellefiyetler koyabilir; değişik ziraat bölgelerine göre toprağın genişliğini tesbit edebilir.

Devlet, özel ziraat işletmelerine yardım eder ve yol gösterir.

Ormanlık ve dağlık bölgelerde oturan vatandaşların geçimini ve refahını sağlamak için Devlet gerekli tedbirleri alır. Ormanları korumak, orman yetiştirmek ve erozyonu önlemek için Devlet, mülkiyet ve ikamet haklarına kanunla gereken sınırları koyabilir.

hh — İktisadi hayatta özel teşebbüs esastır ve teşvik edilir. Özel teşebbüs içtimal fayda esasına aykırı veya Amme menfaatleri aleyhine serbest rekabetti kaldıracak veya insan kişiliğine, hürriyetine veya güvenliğine dokunacak bir mahiyet alamaz.

ii — Devlet, kooperatifliğin iktisadi ve sosyal görevini tanıır ve her alanda kooperatiflerin gelişmesini sağlamak için tedbirler alır.

jj — Devlet her türlü tasarrufu teşvik eder ve korur.»

4 — Dinin siyasete âlet edilmesini önleyecek teminat nasıl gerçekleştirilebilir?

4 — «Siyasi veyahut şahsi nüfuz veya menfaat temin etmek maksadıyla dini veya dini hisleri yahut dince mukaddes tutunan şeyleri istismar etmek yasaktır. Voldan hürriyetinin bu gibi istismarlara karşı korunması için gerekli tedbirler kanunla tesbit olunur.

Vukardaki yasağa aykırı hareket eden veya edilmesini teşvik eden siyasi partilerin feshine Anayasa Mahkemesince karar verilir.»

şeklinde bir maddenin yeni Anayasada yer almasını zaruri görmekteyiz.

Ayrıca, lâiklik esasının Anayasada yer alması tabiidir.

5 — Basın hürriyetinin sağlanması ve bunun usulü hakkında ne düşünüyorsunuz?

5 — Basın hürriyetinin korunması için, basın hürriyetiyle ilgili Anayasa maddesinin, temel prensibi vaz etmekle iktifa ederek elastiki bir şekilde kanuna atıf yapan bir madde olmaktan çıkarılıp kanun vazı tarafından aşılması imkânı olmayan bazı sınırları sarahaten göstermesi uygun olur.

Basın hürriyeti ile ilgili Anayasa maddesi şu hükümleri ihtiva etmelidir :

«Basın hürdür. Herkes fikir ve kanaatlerini ve haberleri basın vasıtasıyla açıklamak hürriyetine sahiptir.

Basının amme işlerini murakabe etmek vazifesini önleyici tazyitler konamaz.

Basınla ilgili kanunlar aşağıdaki hususlara aykırı hükümler ihtiva edemez :

a) Basın, hiçbir şekilde sansüre tâbi tutulamaz.

b) Matbuaların neşri izne tâbi tutulamaz. Mevkuze çıkaracak olanlar keyfiyetli bir beyanname ile kanunun tâyin edeceği mercie bildirirler.

- c) Matbuatların neşri önceden teminat akçesi yatırılması şartına bağlanamaz.
- d) Mahkeme hükmü olmaksızın hiçbir suretle mevkuze kapatılamaz.
- e) Âmmeye hizmetli görenlerin hizmetlerinin icrası ile ilgili hususlar hakkındaki yayınlar dolayısıyla yapılacak takibatta sanığa isbat hakkı tanınır.
- f) Basmavev ve müstemilâti hiçbir halde suç vasıtası olmak gerekçesi ile müsadere edilemez ve faaliyetten men olunamaz.
- g) Mevkutelerin devlete ait her türlü vasıta ve imkânlardan, hakkanîyet dairesinde faydalanmalarına mâni olunamaz.
- h) Basın hürriyet ve faaliyetlerini iktisadî ve malî baskı altına alacak ve tabii malzemesinin tedarikinde kayfî ayırmalara yol açacak usûllere başurulamaz.»

Not : Basın hürriyetinin hangi mülâhazalarla kayıtlanabileceğinin Anayasada sarahaten gösterilmesi arzı edildiği takdirde, 16 Mart 1954 tarihli ve 6366 sayılı kanunla tasdik edilmiş olan, «İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi» nin 10 üncü maddesinin 2 nci fıkrasındaki esaslardan faydalanmak yerinde olacaktır.

6 — A. Âmme idarelerinin, âmme müesseselerinin ve İktisadî Devlet teşekküllerinin, mesleki ve siyasi teşekküllerin varlıklarını ve yetkilerini korumak ve bunların siyasi nüfuz ve ihtirâslara âlet olmasını önlemek için ayrı bir teminata lüzum görüyor musunuz ?

6 — A. Evet.

6 — B. Görüyorsanız, bu teminat hangi vasıtalarla ve usûllerle gerçekleştirilebilir ?

6 — B. a) Siyasi partilerle ilgili görüşlerimiz 8 inci sorunun cevabında gösterilmiştir.

b) Sendikalarla ilgili bir hüküm 3 üncü maddeye verdiğimiz cevabın (j) bendinde teklif edilmiştir.

c) Diğer mesleki teşekküller için Anayasaya şöyle bir hüküm konması düşünülebilir :

«Mesleki teşekküllerin, kooperatiflerin ve hayır derneklerinin idare ve murakabe organlarının seçimine siyasi partiler parti listeleriyle iştirak edemezler.»

d) İktisadî Devlet teşekküllerinin ve âmme sektörüne dâhil sair müesseselerin Hükûmetten tamamen müstakîl kılınması, iktisadî kalkınmayı ve iktisadî plânlamayı külliyyen imkânsız hâle sokar. Hükûmet, bir merkezi plân dairesi vasıtasıyla yapılacak millî kalkınma plânlarını teşriî organın tasdikinden geçirecektir. Bu plânlar dairesinde yatırım kararlarını vermek ve istisnâî hedeflerini göstermek, bu merkezi plân dairesinin hizmetlerinden istifade edecek olan Hükûmete ait olduktan başka, Hükûmet, yatırımlar için yeniden tevziye tâbi tutmak üzere, âmme sektörüne dâhil teşekkül ve müesseselerin cari masraflarını aşan kârlarını icabında kullanmak ve gerek bu maksatla, gerek enflasyonu önlemek maksadıyla bu müessese ve teşekküllerin fiat politikasına müdahale etmek durumundadır.

Bunun gibi, para ve kredi siyasetinin plânın icaplarına göre ayarlanması vazifesi de Hükûmete düstûründen, Merkez Bankasının da icra organından tamamen müstakîl kılınması doğru olmaz.

Bununla beraber, âmme sektörüne dâhil teşekkül ve müesseselerin muamelelerinin ve durumlarının murakabesi, teşriî organa sadece Devlet bütçesinin değil, fakat aynı zamanda, âmme sektörüne dâhil bütün teşekkül ve müesseselerin durumlarını da ihtiva edecek olan millî bütçe mahiyetindeki bir iktisadî raporun sunulması suretiyle bugünkünden çok daha mükemmel ve müessir bir şekilde temin edilebilir.

Ayrıca, hâlen Başbakanlığa bağlı olarak çalışan Usami Murakabe Heyetinin vazife ve yetkilerini devralacak ve Sayıştay gibi İcra organından müstakil olarak faaliyet gösterecek bir organın kurulması faydalı olacaktır. Bütün bu hususlarda, 9 uncu ve 27 nci sorulara vermiş olduğumuz cevaplara bakılmaktadır.

e) Mahalli İdarelerle ilgili olarak şu hükümlerin Anayasada yer alması uygun görülebilir :

«İller, şehirler ve kasabalar (belediyeler) ve köyler hükmi şahsiyeti halindedirler ve mahalli işlerin idaresinde kanunların çizdiği sınırlar içinde muhtardır.

Belediyeler ve köyler halk tarafından seçilen mahalli organlarca idare olunurlar.

Mahalli idareler hakkında yapılacak kanunlarda o yer sakinlerinin müşterek işlerini görmek yetkili ve hürriyetlerini sağlayacak hükümler bulunur.»

f) Üniversitelerle ilgili olarak, Anayasada aşağıdaki hükmün yer alması zaruridir :

«Üniversiteler, tüzel kişiliğe ve ilmi ve idari muhtariyete sahiptirler.»

g) Devlet radyosu ile ilgili olarak Anayasada aşağıdaki hükümlerin yer alması faydalıdır :

«Devlet tarafından tesis edilecek radyo ve televizyon istasyonları kanunlar çerçevesinde muhtar kurullar tarafından idare olunur. Bunların siyasi bakımdan tarafsızlığı esastır.

Radyo ve televizyondan siyasi partiler hakkaniyet dairesinde faydalanırlar.»

h) Anadolu Ajansı gibi müesseseler için de şöyle bir hükme ihtiyaç vardır :

«Devlet parası ile veya Devlet yardımı ile yürütülen (ajanslar gibi) haber alma müesseselerinin tarafsızlığı esastır. Bu müesseseler de kanunlar dairesinde muhtar kurullar tarafından idare olunur.»

7 — A. a) Yüksek hakimlerin, b) Askeri şahısların, c) Üniversite öğretim üyelerinin ve d) diğer yüksek Devlet personelinin hak ve yetkilerini korumak bakımından sizce ayrı bir teminata ihtiyaç var mıdır?

7 — A. Evet.

a) Yalnız yüksek hakimler için değil, bütün hakimler için ayrı teminat hükümlerine ihtiyaç vardır. Bu konu ile ilgili tekliflerimize 25 inci soruya verdiğimiz cevapta belirtilmiştir.

b) Askeri şahısların terfi, kıdem ve emeklilik işleriyle ilgili muameleleri keyfi müdahalelerden koruyacak usul ve müesseselere ihtiyaç vardır. Bu arada, askerî şahısların bilcümle zat işlerine müteallik tasarrufların kazai murakabeye tâbi tutulması, yeni Anayasanın teminatı altında olmalıdır.

c) Üniversite öğretim üyelerinin tayin, terfi, inzibati cezalar ve emeklilik konularında diğer memurlardan farklı teminat hükümlerine tâbi tutulmaları zaruridir.

d) Bütün Devlet personelinin mesleki kaderlerini keyfi tasarruflardan koruyacak kazai murakabeye ihtiyaç vardır.

7 — B. Görüyorsanız, bu teminat hangi vasıtalarla ve usullerle gerçekleştirilebilir?

7 — B. Yukarıda arzedilen prensiplerin gerçekleştirilmesi için düşünülebilecek vasıta ve usullerden bazıları aşağıda arzedilmiştir :

— 25 inci sorunun cevabında arzedildiği şekilde bir Yüksek Hakimler Şurası kurulmalıdır.

2 üncü soruya verdiğimiz cevapta belirtildiği veçhile, bütün idari tasarrufların kazai murakabeye tâbi tutulması prensibi Anayasada yer almalıdır.

— Üniversitelerin yalnız ilmi muhtariyeti değil, idari muhtariyeti de bir Anayasa hükmü ile teminat altına alınmalıdır. Bununla ilgili teklif 6 ncı soruya verdiğimiz cevapta arz edilmiştir.

— Devlet personelinin tayımlı ile ilgili usulleri tesbit, müsabaka imtihanlarını tertip ve icra etmek, Devlet personeli statüsünde yapılacak değişiklikler konusunda yetkili mercelere tavsiyelerde bulunmak ve projeler hazırlamakla görevli bir müstakfl Komisyon (İngilteredeki Civil Service Commission gibi) ihdası faydalı olacaktır.

— Anayasaya memurlarla ilgili olarak şu mealde bir hüküm konabilir :

«Memurlar hakkında disiplin takibatı yapıldığı takdirde savunmaları alınır. Bu savunmaları alınmadan önce, memura, kendisine isnad edilen suç açıkça bildirilir.»

8 — A. Siyasi partiler hakkında Anayasaya hükümler koymağa taraftar mısınız ?

8 — A. Evet.

8 — B. Taraftar iseniz, bu hükümler nelerden ibaret olmalıdır? a) Teşkilât bakımından ne düşünüyorsunuz, b) Gelir kaynakları ve sarf tarzı ile ilgili hükümler konulmalı mıdır, c) Program yahut Tüzük veya faaliyetleri antidemokratik olan partiler hakkında müeyyideler konmasına taraftar mısınız ?

8 — B. a) Siyasi partilerin özel bir kanun çıkartılması suretiyle diğer derneklerden farklı bir statüye tâbi tutulacağı hususunun prensibi Anayasada yer almalıdır.

b ve c) Gelir kaynakları ve program, tüzük veya faaliyetleri ile ilgili olarak yeni Anayasada Federal Almanya Anayasasının 21 inci maddesinden müphem şu mealde bir madde yer almalıdır :

«Partiler halkın siyasi iradesinin teşekkülüne yardım ederler. Kuruluşları serbesttir. İç kuruluşları demokratik prensiplere uygun olmalıdır. Maddî kaynaklarının menşei hakkında açıkça hesap vermeğe mecburdurlar.

Program, tüzük veya faaliyetleri antidemokratik olan veya Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye sokmak veya ortadan kaldırmak veya Türk milletinin bütünlüğünü tehlikeye sokmak veya ortadan kaldırmak emelinin güden siyasi partiler Anayasa dışı sayılırlar. Bunların Anayasa dışı olmaları sebebi ile kapatılması Anayasa Mahkemesi kararı ile olur.»

Bu suretle, siyasi hayatımızı, batılı manâda demokratik nizama düşman aşırı sağ ve sol totalitarizmlerinin taarruzundan esirgemek kabli olabilir.

Genel olarak siyasi partileri kapatma yetkisi Anayasa Mahkemesine verilmelidir.

9 — Memurların siyasi partilere intisabı hakkında ne düşünüyorsunuz ?

9 — Devlet memurları siyasi partilere girememelidirler.

Ayrıca, son yıllarda açıkça görülmüş olan mahzurları dolayısıyla, iktisadi devlet teşekkülleri ve benzeri müesseselerin sevk ve idare mevkiilerinde bulunan bütün şahıslar da aynı yasağa tâbi tutulmalıdırlar.

Üniversite ve yüksek okullar öğretim üyelerinin, 1946 tarihli ve 4936 sayılı kanunla tanınmış olan hakları mahfuz tutularak siyasi partilere intisapları serbest kalmalıdır.

10 — A. Sosyal haklar arasında grev hakkının tanınmasına taraftar mısınız ?

10 — A. Evet.

10 — B. Taraftar iseniz bunun şartları ne olmalıdır ?

10 — B. Grevin hangi hallerde caiz ve hangi hallerde yasak olduğu Anayasada gösterilmemelidir. Bu noktalarda memleketin henüz hiç tecrübesi olmadığı cihetle, kanun vazına grevin hangi hallerde milli menfaatlere ve iktisadi kalkınma icaplarına

aykırı sayılarak men edileceği hususunda, takdir hakkı bırakılmamıştır. Bu sebeple Anayasada bu konuda yer alacak olan maddenin şu yolda olması düşüncesindeyiz :

«Grev ve lokavt hakları temel haklardan olarak tanınır. Grev ve lokavt haklarının tanzimi kanunla yapılır.»

Bir hürriyetin veya ana hakkın «özünün kaldırılmayacağı» yolunda 3 üncü soruya verdiğimiz cevabın (o) bendinde teklif ettiğimiz hüküm, kanun vazınan grev hakkını tanzim ederken bu hakkı iptal etmesine mânidir ve Anayasa Mahkemesinin gerekli murakabeyi yapmasını sağlar.

10 — C. Memurların sendika kurmalarına taraftar mısınız?

10 — C. Bazı istisnalarla memurların sendika kurmalarına ve sendikalara üye olmalarına taraftarız.

C. H. P. Araştırma ve Yayın Bürosu Müdürlüğünün 17 Haziran 1960 tarihli yazısına ek olarak Anayasa Komisyonu Başkanlığına takdim edilmiş olan İşçi ve İşveren Meslekî Teşekkülleri Kanunu Teklifinin 4 üncü maddesinde bu istisnalar gösterilmiş olup bu istisnaların müihem olduğu esaslar da mezkûr maddenin gerekçesinde izah olunmuştur.

Mezkûr Kanun teklifinin 4 üncü maddesi aynen şöyledir :

«Sendikalara Üye Olamayacak Kişiler.

Madde 4 — 1) Devlet veya Hükümetli temsil yetkisini haiz olan şahıslar, askerî şahıslar, gümrük, emniyet ve beledi idfalye hizmetleri mensupları, 24 üncü maddenin 2 nci bendinde zikredilen idare, teşekkül, müessesesi ve bankalarda çalışan müfettişler ile Umum Müdür Yardımcısı veya buna muadil ve üst kademelerdeki vazifelerde çalışanlar, hâkimler ve savcılar, Haricîye Vekâletî memurları ile dış misyonlarda çalışan memurlar, Maliye müfettiş ve hesap uzmanları ile bunların yardımcıları ve din ve ibâdet işlerinde ve mâbâdilerde hizmet görenler, işçi ve işveren sendikası kuramaz ve işçi ve işveren sendikalarına üye olamazlar.

2 — Baro üyeleri, dava vekilleri ile noterler ve serbest hesap uzmanları ve Tabip Odası üyeleri ile eczacılar, bu sıfatlarından doğan meslekî menfaatleri ile ilgili olarak işçi ve işveren sendikası kuramaz ve işçi ve işveren sendikalarına üye olamazlar.

3 — Askerliği meslek itihaz etmemiş bulunan askerî şahısların bu kanuna göre haiz oldukları hak ve vebeler, silâh altında buldukları müddet içinde tâlîke uğrar. Ancak, bu bend hükmü, bu gibi şahısların, üyesi buldukları sendikalara aidat ödemelerine ve 14. üncü maddenin 1 inci bendinin (g) fıkrasında zikri geçen yardımlaşma sandıklarına ödemede bulunmalarına mânil teşkil etmez.»

Bu maddede atıf yapılan 24 üncü maddenin 2 nci bendinde zikredilen idare, teşekkül, müessesesi ve bankalar da şunlardır :

«Umumi ve müihak bütçeli idarelerle mahalli idareler ve muhtarlıklar ve bunlara bağlı sâhîb ve mütedavil sermayeli müesseseler sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilme sureti ile kurulan iktisadi teşekkül ve müesseselerle sermayelerinde Devletin iştiraki bulunan bankalar, 5590 sayılı Kanuna tâbi odalar ve borsaarla mesleki teşekküller dâhil olmak üzere hususi kanunlarla kurulan bankalar ve teşekküller, bu bendde zikredilen idare, teşekkül ve bankalar tarafından sermayesinin yarısından fazlasına iştirak sureti ile kurulan teşekküllerle bunların aynı nisbette iştiraki ile vücut bulan müesseseler.»

Mezkûr 4 üncü maddenin gerekçesi de şöyledir :

«Madde 4 — Sendikalara Üye Olamayacak Kişiler :

Bu madde, yukarıdaki târiflere göre bu Kanun Teklifi bakımından işçi veya işveren addedilen kişilerden bazılarını tahdidî olarak tâdat etmek suretiyle, sendika kurmak ve sendikalara üye olmak hakkından istisna etmiştir. Bu istisnalar, 6366 sayılı Kanunla tasdik edilmiş olan İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi hükümlerine uygundur.

Bu bakımdan, sendikacılığın yüklediği tesanüt ve disiplin dışında ayrı ve mübaşır bir disiplin içinde bulunma lüzumu; Devleti temsilen işçi ve işveren arasındaki ihtilâfları hâletmede vazifeli olmak; Devlet adına teftiş yetkisini kullanmak ve Devlet ve âmme sektörü müesseselerinde işveren vekilli durumunda bulunmak kısıtları ele alınmıştır.

Ayrıca, kendi mesleklerine has bir meslek disiplini içinde bulunmaları gereken ve esasen hususî kanunlarla kurulmuş olup âmme hizmetli ifa eden mesleki teşekkülleri vasıtasıyla mesleki menfaat ve hakları yeter derecede korunabilecek olan avukatlarla tabibler ve eczacılar da, bu sınıflarından doğan mesleki menfaatleri ile ilgili olarak sendika kurmak ve sendikalara üye olmak hakkında istisna edilmişlerdir. Bununla beraber, avukatlar, tabibler ve eczacılar, işveren sıfatını taşımamak şartı ile, başka mesleklerde 2 nci maddenin 2 nci bendine uygun olarak çalışmış olmak dolayısıyla sendika kurabilir ve sendikalara üye olabilirler. Noterler ve dava vekilleri de, kazai hayattaki fonksiyonları icabı, aynı durumda sayılmışlardır. Oda hallinde henüz teşkilatlanmamış olmakla beraber, serbest hesap uzmanları da, mesleklerinin mahiyeti icabı olarak, avukatlarla tabiblerin tâbi oldukları hükme tâbi kılınmışlardır. Kanun ve Nizamname mucibince kurulmuş diğer odalar üyelerinin bu takyide tâbi kılınmasına sebep görülmemiştir.

Nihayet, dini faaliyetlerin vatandaşlar arasındaki her türlü anlaşmazlığın üzerinde kalmasını gerektiren mahiyetli dolayısıyla, din ve ibadet işlerinde ve mabetlerde çalışan memur, müstahdem ve sair şahıslar, sendikalara üye olmak ve sendika kurmak hakkında istisna edilmişlerdir.

İstisna edilen kimseler, Cemiyetler Kanunu ve hususî kanunların hükümlerine uymak şartı ile dernek kurma hakkına sahip olmalıdırlar. Bu bakımdan, memurların dernek kuramayacaklarına dair olan Cemiyetler Kanununun 12 nci maddesi tâdile muhtaçtır.»

Bu gerekçede zikri geçen 2 nci maddenin 2 nci bendi şudur :

«İşçi Sendikası Üyelik.

Madde 2 — 1) 4 üncü maddedeki istisnalar mahfuz kalmak üzere, âmme sektörü ve hususî sektördeki bütün iktisadi, içtimai kültürel ve sair teşebbüs ve müesseseler, Devlet, mahalli idareler ve muhtarlık hizmetlerinde, hammallık, müvezzilik ve ev hizmetlerinde istihdam edilen ve geçimleri esas itibarıyla maddi veya fikri emek karşılığında bir gelire bağlı olan kimseler bu Kanun bakımından işçi sayılırlar. Bu Kanuna göre işçi sayılan kimseler, işçi sendikası kurmak ve işçi sendikalarına üye olmak hakkına sahiptirler.

2) Yukarıdaki hende göre, bu Kanun bakımından işçi sayılan bir kimse, istihdam keyfiyeti herhangi bir sebeple ortadan kalksa bile, yukarıdaki târife uygun herhangi bir iş daha önce muhtelif zamanlarda bir yıl müddetle ifa etmişse, bu Kanuna işçi sayılan kimselere bahsedilen bütün haklardan faydalanır.

3) İşçi teşekküllerinin yönetim kurullarında, haysiyet divanlarında ve alel'itlak idare görevleri ile işçileri ve işçi teşekküllerini temsil görevlerinde vazife alanlar bu Kanuna göre işçi sıfatını muhafaza ederler.»

Bu suretle târif ve izah olunan istisnaların yeni Anayasa metninde yer alıp alınmaması, alacaksa ne nisbette yer alması gerektiği hususlarının taktirî Anayasa Komisyonuna aittir.

10 D. Memurlara grev hakkı tanınmalı mıdır?

10 — D. Türk doktrininde geniş ölçüde kabul edilen temayüle uyarak memurlara grev hakkı tanınmasının doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Âmme Sektörüne dahil iktisadi işletmelerde, sadece sevk ve idare mevkilerinde bulunanlar grev hakkının şümlüğünde dışında tutulmalı ve bunların kimiler olduğu kanunla tesbit edilmelidir.

Bu işletmelerde çalışan diğer kimselerin grev hakkı, 10 — B. sorusuna verilen cevapta zikredilen sınırlar dairesinde, mevcut olmalıdır.

11 — a) Seçim yaşı, b) Seçme ehliyet şartları hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

11 — a) Teşriî Meclisler seçimlerinde de, mahalli idareler seçimlerinde olduğu gibi seçmen yaşı 18 olmalıdır. Türkiye'de genç yaş sınırlarının okuma, yazma ve seçme ehliyetleri bakımından, daha yaşlı kuşaklara nisbetle üstünlükleri bir vakiadır.

b) Seçme ehliyeti bakımından bugün yürürlükte olan şartlar kâfidir. Milletvekilli seçimlerinde, okuma, yazma ve tahsil şartı konmasının antidemokratik ve siyasi bakımdan mahzurlu olduğu kanaatindeyiz.

12 — Askerî şahısların oy vermesine taraftar mısınız?

12 — Erler hariç olmak üzere askerî şahısların oy vermelerine taraftarız.

13 — Toplanma hürriyetinin sınırları hakkında ne düşünüyorsunuz?

13 — Sınırlarının tesbiti en güç hürriyetlerden biri olan toplantı hürriyetinin teferuatlı demokratik tanziminin kanuna bırakılmasında fayda görüyoruz. Şu yolda bir madde ile iktifa edilmesinin, gerek bu bakımdan, gerek Anayasa teminatını vaz etmek ve Anayasa Mahkemesinin murakabesini sağlamak bakımından kâfi olacağı düşüncesindeyiz :

«Türkler, herhangi bir izin almağa lüzum olmaksızın silâhsız ve mustihane toplanmak hakkını buldular.»

Yasama Yetkisi

14 — A. Seçim sistemi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

14 — B. Nisbi temsile taraftar mısınız?

14 — A ve B. Seçim sisteminin «nisbi temsil» esasına dayanması bir zarurettir.

Ekseriyet sistemi lehinde ve nisbi temsil aleyhinde nazari olarak serdedilebilecek mütealemlerin hiçbiri, ekseriyet sisteminin Türkiye'de yarattığı ve yaratacağı zararlı neticeler yanında önem taşımaz .

14 — C. Nisbi temsili kabûl ettiğiniz takdirde, hangi şekline taraftarsınız?

14 — C. Nisbi temsilin birçok memleketlerde başarı ile tatbik edilmiş partik bir şekli olan «d'Hondt» sistemine taraftarız. Bu sistemin riyaî bir mantığa dayanan adaletinden başka, «bakıyeler» meselesi gibi tatminkâr bir hal çaresine bağlanmasa güç olan bir mesele yaratmaması ayrı bir üstünlük teşkil eder.

Partilerin elde edeceği milletvekilli sayısı bakımından «d'Hondt» sistemi uygulandıktan sonra, her partinin adaylarından hangilerinin seçilmiş sayılacağı meselesinin de şu şekilde halli uygun olur :

Partinin tesbit edeceği sırayı esas tutan «bloke liste» usûlünün nazari ve ameli mahzurları aşîkârdır. «Karma liste» (liste panachée) veya «ad silme» (biffage) usûllerine başvurarak, her partinin kazandığı milletvekilliklerini o partinin en çok rey almış adaylarına verilmesi hatıra gelirse de, bu usûllerin mahzurları daha da büyüktür :

a) Tasnifi zorlaştırır ve uzatır;

b) Karma listelerin hangi parti hesabına kaydedileceği meselesini ortaya çıkarır;

c) Aynı parti adaylarının birbirlerini silirmesi gibi siyasi ahlâka aykırı faaliyetleri teşvik eder;

d) Ayrıca, bir partinin, rakip partideki en kuvvetli adayları tahribetmesi imkânî hâsi olur ve Meclisin seviyesi bundan zarar görür. «Rakip partinin başlarını seçtirme» (décapitation) imkânî bu sistemle başlıca mahzurlarındandır.

Bu sebeplerle, «tercihli oy» (vote préférentiel) adı verilen sisteme taraftarız.

Her seçim bölgesinde kaç milletvekilli çıkacak ise, her seçmen bu sayının yarısı kadar tercih oyuna sahip sayılmalıdır. Tercih oyu, aday listesindeki isimlerin hizasındaki dairelerin içine bir (X) işareti koymak suretiyle kullanılabilir. (A) partisine oy veren bir seçmen, bu parti listesinde en çok beğendiği adayların hizasına bir (X) işareti koyacaktır. 6 aday varsa, en çok 3 adayı işaretleyecektir. Ancak, hiçbir işaret koymayan yani tercih oyu kullanmayan seçmenler, listedeki sırayı kabul etmiş yani zımnen, listede başta gelen adayları listedeki sıra dâhilinde tercih etmiş sayılacaklardır. Tasnif neticesinde en çok tercih oyu (sarih ve zımni tercih oyu) almış olanlar o partiden milletvekilli olurlar.

Bu suretle, hem partilerin en değerli adaylarına kazanma imkânı verilmiş, hem de hangi şahısların milletvekilli olacağı hususunda seçmenlerin tercihleride rol oynamış olacaktır.

Partilerin yoklama esasları veya merkezden aday gösterme imkânları, esas itibarıyla, partilerin tüzükleriyle halledilecek konulardandır. Bununla beraber, nisbi temsilde, partilerin adaylarının listedeki sırasının umumi menfaate uygun ve demokratik bir şekilde tesbiti büyük önem taşır. Partilerin merkez organlarına, gizli oyla listelerin başında yer alacak (o bölgedeki aday adedine göre belli bir nisbet dâhilinde) 1, 2 veya 3 adayın tesbiti hususunda yetki veren ve diğer adayların, esas itibarıyla, yoklamada alacakları oy sırasına göre listede gösterilmelerini mecburi tutan bir usûle ihtiyac vardır.

Bu husustaki usûli kaidelerin bir kısmı ancak parti tüzüğü ile halledilebilse dahi, bir kısmının Seçim Kanununda yer alması hatıra gelebilir.

15 — A. Meclislerin sayısı hakkında ne düşünüyorsunuz?

15 — A. Teşriî organın, bird «Milletvekilleri Meclisi», diğeri «Cumhuriyet Meclisi» olarak anılmak üzere iki Meclisten kurulmasına taraftarız. Anayasada muayyen vazifeleri görmek üzere iki Meclisin bir araya gelmesiyle toplanacak heyetin adı ise, tarihî önem dolayısıyla, «Türkiye Büyük Millet Meclisi» olmalıdır.

15 — B. Birinci Meclisin, a) Üye sayısı, b) Süresi, c) Seçilme şartları, d) Üyelerin ödenekleri ve sair millî hakları hakkında ne düşünüyorsunuz?

15 — B. a) Birinci Meclisin (Milletvekilleri Meclisinin) üye sayısı 450 olmalıdır.

b) Bu Meclisin süresi 4 yıl olmalıdır.

c) Memleketimizde 15 yıldan beri tatbik edile gelen tek dereceli seçim ve genel oy (suffrage universel) esasından ayrılmak asla doğru olmaz. Milletvekilli seçilme şartları bugünkünin aynı olmalıdır, sadece, seçilme yaşının, başka demokrasilerde olduğu gibi 25 e indirilmesi uygun olacaktır.

d) Milletvekillilerinin maaşları, en yüksek Devlet memuru barem derecesinin maaş seviyesini geçmemeli ve bu husus Anayasada yer almalıdır. Milletvekillilerinin yolluk tahsisatının ise, yıllık maaş yekûnunun % 40 ını aşamayacağı kâdeme Anayasaya girmelidir. Milletvekillilerine maaş ve yolluk dışında hiçbir tahsisat (emeklilik maaş hariç) verilememelidir. Teşriî organ, milletvekillilerinin maaşlarının yükseltilmesini herhangi bir yoldan sağlayacak bir kanun kabul ederse, bu kanunun milletvekilleri için tatbiki ancak ertesi teşriî devrenin başından itibaren kabul olabilmeli ve bu husus da Anayasada yer almalıdır.

15 — C. İkinci Meclise taraftar iseniz, bu Meclisin a) Kuruluşu, b) Yetkileri, c) Üye sayısı, d) Süresi, e) Seçilme şartları, f) Üyelerinin ödenekleri ve sair millî hakları hakkında ne düşünüyorsunuz?

15 — C. a) İkinci Meclisin (Cumhuriyet Meclisinin) üye seçiminde her II. maddesine göre belli bir nisbet içinde ve fakat, en az bir üye seçebilmelidir.

Eski Devlet Başkanlarının, eski Anayasa Mahkemesi Başkanlarının, eski Milletvekilleri Meclisi Başkanlarının, eski Cumhuriyet Meclisi Başkanlarının ve Mareşal ve Büyükanıraların, kabul ettikleri takdirde, hayatları boyunca Cumhuriyet Meclisi üyesi olmaları kaidesi de yeni Anayasada yer almalıdır.

İnkılâp idaresinden normal demokratik rejime intikal kolaylaştırmak ve bir devamlılık sağlamak maksadıyla, Anayasaya bir Geçici Madde konmasının faydalı olabileceği inancındayız.

Millî Birlik Komitesi üyeleri ve İnkılâp idaresinin Bakanları, diledikleri takdirde, aday olarak siyasi mücadeleye katılmak mecburiyetinde kalmaksızın, ilk kurulacak Cumhuriyet Meclisinin 6 yıl için tabii üyesi olmalıdırlar.

Bu suretle, memlekete 27 Mayıs 1960 İnkılâbını kazandıran Türk Silâhlı Kuvvetlerinin müessesili olan güziye ve idealist unsurlardan ve sâbık iktidarın yıkılmasından sonra Hükûmette vazife alarak memleketin siyasi hayatında çok mes'ûliyetli ve güç bir hizmeti deruhte etmiş değerlerden memleketin teşrii ve icra uzuvlarında faydalanmak kabül olacaktır .

Cumhuriyet Meclisinde İnkılâbın başlıca müessesilerinin yer almış olması, İnkılâp ruhunun devamı ve intikalın selâmeti bakımından da büyük faydalar sağlayacaktır.

b) Cumhuriyet Meclisi, sadece kanun yapma faaliyetine katılmak ve umumî müzakereler ve sorular yolu ile Hükûmeti murakabe etmelidir. Gensoru ve itimatsızlık Cumhuriyet Meclisinde bahis konusu olmamalıdır. Hükûmeti düşürmek yetkisinin sadece Milletvekilleri Meclisine ait olması hükmüdür. Çünkü, tek dereceli seçim ve genel oyla (suffrage unversel) gelen tek Meclis Milletvekilleri Meclisidir.

Bilhassa iktisaden gelişmemiş bir memlekette ikinci meclisin mevcudiyetinin kanun yapma faaliyetinde geçkîmelere sebebiyet vermemesi çok önemli bir husustur. Bu maksatla, Anayasada şu yolda hükümlerin yer almasında fayda görmekteyiz :

Kanun tasarı ve teklifleri, Cumhuriyet Meclisi üyeleri tarafından yapılmış olsa dahi, ilk önce Milletvekilleri Meclisinde müzakere ve kabul olunmalıdır. Cumhuriyet Meclisi üyeleri, Milletvekilleri Meclisinde (Komisyonlarda ve umumî heyette) tekliflerinin müzakeresine katılabilmelidirler. Cumhuriyet Meclisi, Milletvekilleri Meclisinin için tanımlamasından sonra hemen kendisine havale olunacak metinleri belli ve kısa bir süre (meselâ 2 ay) içinde müzakere ve intaç etmeğe mecbur tutulmalıdır. Cumhuriyet Meclisinin mezkûr süre içinde ismi bitirememesi halinde, bu Meclis Milletvekilleri Meclisinde kabul edilmiş olan metni, avnen benimsemiş sayılmalıdır. Milletvekilleri Meclisinde acelelikle müzakere edilmiş olan metinler için Cumhuriyet Meclisindeki müzakere ve intaç süresi, yukarıda zikredilen müddetten daha da kısa (meselâ 15 gün) olmalıdır.

İki Meclis bir Kanun metni üzerinde ittifak edemezlerse, her ikisinden eşit sayıda üyelere bir Karma Komisyon kurulmalıdır. Bu Komisyonun çalışma süresi (meselâ 1 ay), daha önce iki Meclisten birinde acelelik kararı alınmış olması şıkkında ise (meselâ 7 günü) geçmemelidir. Bu Komisyonun mutlak çoğunlukla kabul edeceği metin, Milletvekilleri Meclisine sunulmalı ve orada kabul edilecek metin nihaf olmalıdır. Milletvekilleri Meclisinin, konuyu, Karma Komisyonun kabul ettiği metnin kendisine intikalından itibaren (meselâ 15 gün) içinde gündemine almaması halinde, Milletvekilleri Meclisi Karma Komisyonun metnini kabul etmiş sayılmalıdır. Konu hakkında daha önce Meclislerden birinde veya Karma Komisyonunda acelelik kararı alınmışsa, bu süre (meselâ 7 güne) imnelidir. Milletvekilleri Meclisi, konu tekrar kendisine intikal edince görüşmeye esas olarak, diğer metinler arasında Karma Komisyonun metnini almalıdır.

Teşrii Meclislerin fâtili sırasında yukarıda zikri geçen müddetlerin durması konusu İhtizüklerde halledilmelidir.

c) İkinci Meclisin üye sayısı 150 olmalıdır. Bu adede, tabii üyeler dahil değildir.

d) İkinci Meclisin süresi, 2 senede bir sadece seçimle gelen üyelerin 1/3 ü yenilenmek üzere 6 yıldır. İlk Cumhuriyet Meclisinde seçimle gelen üyelere hangilerinin 2 yıl veya 4 yıl süreyle hizmet edeceği kur'a ile tesbit edilir.

e) İkinci Meclis seçimlerinde seçmenlik yaşı ve diğer seçmenlik şartları bakımından milletvekilli seçimindeki esaslar uygulanmalıdır. Fazla olarak, sadece ilkokul mezunu veya okur yazar olmak gibi bir şart aranmalıdır.

Not : Seçmen kütüklerinin tanzimi bakımından, yaş gibi diğer seçmenlik şartları hususunda da farklı esaslar tesbit etmenin büyük güçlükler yaratacağı kanaatindeyiz.

İkinci Meclise seçilebilmek için, yüksek tahsil mezunu olmak ve 35 yaş şartları aranmalıdır.

İkinci Meclisin seçim sistemi, «tek adaylı seçim çevreleri» sistemi olmalıdır. Çünkü, esasen, Cumhuriyet Meclisinin seçimle gelen üyelerinin sayısına göre takriben 200 bin nüfus için bir üye seçileceğinden, birçok illerde tek adaylar karşılayacaktır. Daha fazla nüfuslu iller de, tek adaylı çevrelere ayrılmalıdır. Ayrıca, seçimlerini daha çok kendi şahsiyet ve hayaklerine borçlu olacak bu insanlardan müteşekkül bir İkinci Meclis, kendisinden beklenen vazifeleri daha iyi yapabilir. Bu usul, partiler dışı tarafsız şahsiyetlerin teşriî organa girmelerini de kolaylaştırır. Cumhuriyet Meclisinin farklı bir sistemle seçilmesi ihtiyacı da, böylece karşılanmış olacaktır. Kaldı ki, ilk kurulacak Cumhuriyet Meclisinde seçimle gelen üyelere 1/3 ünün kur'a ile tefrik edilerek 2 yıl için, diğer 1/3 ünün yine kur'a ile ayrılarak 4 yıl için, geri kalan 1/3 ünün de 6 yıl için hizmet görmesi esası düşünüldüğüne göre, bu usulün tatbik edilebilmesi bakımından da tek adaylı çevrelere kolaylık sağlayacaktır. Kur'a usulü tatbik edilmeye, çevreler geniş de olsa, esasen tek münhalın dolması için yapılacak seçim, ister istemez tek adaylı seçim usulü olacaktır.

İkinci Meclisin muhtelif meslekî teşekküllerin temsilcilerinden müteşekkül korporatif mahiyette bir meclis olması, birçok hâkimlerden büyük mahzurlar taşır. Evvelki, Ticaret ve Sanayi Odaları, Barolar, Tabip Odaları, Mühendis ve Mimar Odaları dışındaki meslekî teşekküller yani işçi teşekkülleri ve esnaf teşekkülleri ile Ziraat Odaları ve sair zirra teşekkülleri kâfi derecede genişlemiş değildirler. İkincisi, diğer memleketlerdeki tecrübeler, bu tarz meclislerin — teşriî organ içindeki fonksiyonları ne olursa olsun - ciddi bir başarıya ulaşamadıklarını açıkça göstermektedir. Muayyen meslekî baskı gruplarının aralarındaki ihtilâfların teşriî organ içinde esasından halî bahis konusu olamayacağı için, bu grupların mümessillerinin, millî tasarrufu - ve neticeten yatırım gayretini - baltalayan ve enflasyoncu sonuçları olan muvazaa tedbirleri üzerinde anlaşmaları, ve böylece, İktisadî kalkınma ve plânlama gayretlerini ziyadesiyle güçleştirmeleri tehlikesi çok büyüktür. Nihayet demokratik hiçbir rejimde korporatif mahiyetteki meclislere istisnâden iletir giden fonksiyonlar tanıdığına rastlanmamıştır. İkinci Meclisin baskı grubu ve zümre menfaatlerinin savunucusu değil, fakat, toplumun milletinin yüksek menfaatlerinin, Anayasasının ve insan haklarının bekçisi olması gerekir.

16 — Meclis Başkanlarının tarafsızlığını temin hususunda ne düşünüyorsunuz?

16 — Teşriî Meclisler Başkanlık Divanlarının (Başkan Vekillikleri, kâtiplikler ve idareci üyelikler) gruplar arasında nisbi temsil esasına göre seçilmesi kâidesi kabul edilmelidir. Ayrıca,

Teşriî Meclisler Başkanlarının seçiminde Parti gruplarının aday gösterememesi, şahsî adaylıklar üzerine gizli rey ile doğrudan doğruya Mecliste seçim yapılması, Seçilen şahsın devre sonuna kadar vazife görmesi,

Seçilir seçilmez partisinden resmen istifa etmesi ve müteakip genel seçimlerde muhtelif partilerin listelerinde bağımsız ve müstrek aday olarak gösterilebilmesinin istisnâen mümkün kılınmasını,

Faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Teşriî Meclisler Başkanlarının tarafsızlığının diğer bir teminatı olarak, 15 inci sorunun cevabının (c) fıkrasında teklif edildiği gibi, yeniden bu makamlara seçilemeyen Milletvekilleri Meclisi ve Cumhuriyet Meclisi Başkanlarının (bununla yeni Anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra seçilecek Teşriî Meclisler Başkanları kastedilmektedir.) kaydı hayat şartı ile Cumhuriyet Meclisi üyesi olmaları da derplis edilmiştir.

Teşriî Meclisler Başkanlarının ıskatı gizli reyile ve 4/5 çoğunlukla mümkün olabilmeli ve bu hususlarda da Parti Gruplarınınca mükaddem karar alınması yasak edilmelidir.

Teşriî Meclisler gündemlerinin tesbitinde Hükümet ile Parti Grupları temsilcilerine Başkanlık Divanı ile birlikte söz hakkı tanınmalıdır .

17 — Parti gruplarının tahakkümünü ve Meclislerin birer parti grubu haline gelmelerini önlemek için neler düşünüyorsunuz? (Umumi hey'ette karara bağlanacak - tahkikat açılması, teşriî masuniyetin kaldırılması gibi - bazı meselelerin daha önce Parti Meclis Gruplarında müzakeresinin men edilmesine taraftar mısınız ?

17 — Meclis tahkikati açılması, teşriî masuniyetin kaldırılması ve özel af gibi kazal bir cephesi olan konularda ve - ilgili cevaplarda da belirtildiği üzere - Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Hâkimlik Şurası üyeleri ile teşriî meclisler başkanlarının seçilmesinde ve teşriî meclisler başkanlarının ıskatında Grupların önceden müzakere yapıp karar vermesi men edilmelidir.

Yürütme Yetkisi —

18 — Devlet Başkanının, a) Seçim tarzı, b) Seçilme ehliyeti, c) Yetkileri d) Görev süresi, e) Tarafsızlığının sağlanması hakkında ne düşünüyorsunuz?

18 — Cumhurbaşkanı ile ilgili düşüncelerimiz şunlardır :

a) Türkiye Büyük Millet Meclisi halinde bir araya gelen iki teşriî Meclis tarafından gizli oyla ve mutlak çoğunlukla Cumhurbaşkanı seçilmelidir.

b) Herhangi bir Milletvekilli veya Cumhuriyet Meclisi üyesi Cumhurbaşkanı seçilebilmelidir.

c) Cumhurbaşkanı'nın görev ve yetkileri şunlar olmalıdır :

— Teşriî organ tarafından kabûl olunan kanunları neşir ve ifân etmek ve 1924 Anayasasının düzenlediği şartlar içerisinde kanunların ikinci defa müzakeresini talep edebilmek.

— Lüzum gördüğü zaman Bakanlar Kurulu toplantılarına başkanlık etmek.

— Yabancı devletler ve milletlerarası teşekküller nezdine Hükümetin teklifi üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi temsilcilerini tayin ve onların siyasi temsilcilerini kabûl etmek.

— Teşriî organı olağanüstü toplantıya çağırarak.

— Milletvekilleri Meclisini Anayasada gösterilen şekil ve şartlar dairesinde feshedebilmek.

— Daimi hastalık veya malûllük veya ihtiyarlık veya Türkiye Devletine yapmış hizmetler sebebiyle muayyen kimseler hakkında hükmedilmiş cezaları Yüksek Hâkimlik Şurasına danışarak kaldırmak veya hififletmek.

— Hükümet faaliyetleri hakkında devamlı surette haberdar kılınmak.

— Cumhurbaşkanı'nın siyasi sorumluluğu prensibi ile Cumhurbaşkanı'nın her türlü tasarruf ve kararlarının Başbakan ve ilgili Bakan veya Bakanlar tarafından da

İmzalanacağı prensipli Anayasada yer almalıdır.

d) Cumhurbaşkanının vazife süresi 5 yıl olmalıdır. Cumhurbaşkanının vazife süresinin Milletvekilleri Meclisinin vazife süresini aşması lüzumu vardır. Bu, Cumhurbaşkanının tarafsızlığının teminatından birini teşkil edecektir.

e) Cumhurbaşkanının bu vazifeye seçilir seçilmez mensup olduğu partiden resmen istifa etmesi şartı Anayasada yer almalıdır.

Cumhurbaşkanının vazifesinin hitamında kaydı hayat şartı ile Cumhuriyet Meclisi üyesi olması da tarafsızlığının bir diğer teminatı olacaktır. Zira, kaydı hayat şartı ile gireceği Cumhuriyet Meclisinin üyeliği vasfını taşıması sayesinde tekrar Cumhurbaşkanı seçilmek imkânına sahip olacaktır. Cumhurbaşkanı, vazifesinin hitamında, otomatik olarak Cumhuriyet Meclisi üyesi olacağına göre, tarafsızlığının bir diğer teminatı olarak kendisinin milletvekilli seçimlerine ve Cumhuriyet Meclisi seçimlerine bir daha aday olarak katılması yasak edilmelidir.

19 — Kabineye, Meclis dışından üye alınıp alınmaması hakkındaki fikriniz nedir?

19 — Bakanların Meclis dışından seçilmesi, daha ziyade, başkanlık (présidentiel) sisteminin icabıdır. Ana hak ve hürriyetlerin korunması için gerekli bütün Anayasa tedbirlerinin mevcut olduğu bir memlekette, teşriî organ tarafından her an mürakabesi ve uskati mümkün olan parlömanter rejim bakanlarının teşriî meclislerdeki parti gruplarıyla irtibatı, tabii olan ve parlömanter rejimli memleketlerde fillen işleyebilen sistemdir.

Ancak, istisnai hallerin mevcut olabileceği nazarı itibara alınarak, teşriî organ dışındaki kimselerin Bakan olmasına mâni bir hükümün Anayasaya konmaması düşünülebilir.

Parlömanter rejimin sadece adına bağlı kalan bazı memleketlerde, bakanların milletvekilliğinin ve ikinci meclis üyeliğinin düşmesi sistemi altında, sorumsuz Cumhurbaşkanı, Hükümet ve teşriî organ karşısında fillen çok kuvvetli kalmak ve ona Devlet idaresinde fiili bir üstünlük sağlamak maksadına mâiftur. Bu sistemin, memleketimizde demokrasinin teminatını teşkil etmek şöyle dursun, tam aksi neticeleri doğurmasından ve bir şahıs diktatörlüğüne götürmesinden endişe etmek gerekir.

20 — A. Vekillerin cezaî ve mali sorumluluğu hakkında Anayasaya özel hükümler konulmasına lüzum görüyor musunuz?

20 — A. Evet.

20 — B. Görüyorsanız bu hükümler ne olmalıdır?

20 — B. 1924 Anayasasında mevcut prensiplerin muhafazası uygundur.

21 — Başkomutan ve Genelkurmay Başkanının hangi makama bağlanması lâzımdır?

21 — Başkomutanlık Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi şahsiyetinde mün-demîç olmalı ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil edilmelidir.

Genelkurmay Başkanlığı, teşriî organ karşısında sorumlu olan bir makama bağlı olmalıdır. Ancak, askeri emir ve komuta Genelkurmay Başkanlığına ait olmalıdır. Genelkurmay Başkanlığının salâhiyet ve mes'ûliyeti kanunla tanzim olunmalıdır.

Ayrıca, Cumhurbaşkanının lüzum gördüğü zaman riyaset edebileceği, Başbakanın idaresinde bir Yüksek Savunma Kurulu kurulmalıdır.

Yasama ve Yürütme Organları arasındaki ilgiler

22 — Yasama ve Yürütme Organları arasındaki ilgiler hakkında ne düşünüyorsunuz? Hususiyile, a) Soru, b) Gensoru, c) Meclis soruşturması hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

22 — a) Aşağıda gensoru için yapılan teklif muvacehesinde soru müessesesi şimdiki önemini kısmen kaybedecektir. Soru hakkının prensip olarak Anayasada tasrihi ile tanzimine müteallik teferruat hükümlerinin içtüzüklere bırakılması uygun olacaktır.

b) Hükümet veya bir Bakan hakkında belli bir konuda veya umumî siyaset hakkında gensoru açılmasının bir milletvekili tarafından her zaman istenebileceği esası Anayasada yer almalıdır. Gensoru açılıp açılmaması hususunun müzakeresine bir in'ikat sonra başlanmalıdır. Bu müzakere, gensoru sahibinin, Hükümetin ve Grup sözcülerinin konuşabilmesi esası vaz edilmelidir. Bu müzakere sonunda gensorunun görüşülmesi Milletvekilleri Meclisince mutlak çoğunlukla kabul edilirse, gensorunun görüşülme tarihi mezkûr müzakere sonunda tesbit edilmelidir. Gensoru önergesinin görüşülmesi esnasında herhangi bir milletvekilinin Hükümete veya bir veya birkaç Bakana güvensizlik önergesi verebileceği esası da Anayasada yer almalı ve önerenin kabulü halinde Hükümetin veya ilgili Bakan veya Bakanların düşeceği tasrih edilmiştir.

c) Ayrıca, umumî müzakere için bir esas düşünülmesi yerinde olacaktır.

23 — İcra organına Meclisi fesih yetkisinin tanınmasına taraftar mısınız?

23 — Eğer 18 aylık bir müddet içinde, güven isteme, güvensizlik önergesinin kabulü, Bütçe Kanunu, Ana Millî Kalkınma Planı Kanunu veya Nihai Millî Kalkınma Planı Kanunu Tasarılarının (27 nci sorunun cevabına bakınız) reddi dolayısıyla Hükümet iki defa düşürülmüş olup da üçüncü defa aynı hâl tekrar ederse, Başbakanın Cumhurbaşkanı, Milletvekilleri Meclisinin feshini teklif edebilme yetkisi tanınmalıdır. Bu takdirde, Cumhurbaşkanı, Milletvekilleri Meclisi ve Cumhuriyet Meclisi Başkanlarının istisari reyini aldıktan sonra, Milletvekilleri Meclisinin feshine karar verebilme hususunda takdir hakkına sahip kılınmalıdır. Fesih halinde seçimlerin en geç ne zaman yapılacağı (iki ayı geçmeyen) kısa bir süre olarak Anayasada tesbit edilmelidir.

İkinci Dünya harbi sonundan beri iktisaden gelişmemiş memleketlerdeki demokrasi tecrübeleri şunu göstermiştir ki, bu memleketlerde teşriî meclisler, bir yandan türlü yatırım faaliyetlerinin bir an önce yapılması için Hükümet üzerinde çok kuvvetli bir bazyık icra ederken; öte yandan, Hükümete, bu yatırım faaliyetine girişebilmek için elzem olan tasarrufu ve işgücünü sağlamak ve gereken disiplini bilhassa iktisadî sahada gerçekleştirmek için muhtaç olduğu vasıtaları bahsetmeğe yanaşmamak temayülündedirler. Bu itibarla, ana hak ve hürriyetler 2 nci sorunun cevabında zikredilen müesseseler sayesinde kat'î teminata bağlandıktan sonra, bu hak ve hürriyetlerin bir diğer teminatı olarak, Hükümeti teşriî organ karşısında lüzumundan fazla zayıflatmak, böyle bir teminat teşkil etmek şöyle dursun, tam aksî neticeleri doğurabilir. Filhakkı, gelişmemiş bir memleketin iktisadî, kültürel ve sosyal sahalardaki muazzam davalarının - icra organının lüzumsuz derecede zayıflatılması neticesinde - hâl çarelerinin bulunamaması keyfiyetinin, ana hak ve hürriyetler en mükemmel Anayasa teminatına ve sair hukukî teminata raptedilse dahi, bu ana hak ve hürriyetlerin fiilen kullanılmaması ve hatta ortadan kaldırılması tehlikesini doğurabileceği unutulmamalıdır.

Anket sorularına verdiğimiz cevaplarda, işte bu ana esastan mülhem olunmuştur.

Sıkı kayıt ve şartlar altında icra organına Birinci Meclisi feshetme yetkisinin tanınırken yine bu esastan mülhem olmuş bulunuyoruz. Filhakkı, Hükümet istikrarını sağlamak ve ana meselelerde icra organı ile teşriî organı arasında çıkabilecek müzmin ihtilâflarda milletlin hakemliğine başvurulmasını temin etmek, bu maksadı sağlayacak yollardan bir taneeldir.

Milletvekilleri Meclisinin kendisini feshetme yetkisinin mevcudiyeti tabiidir.

24 — A. Meclislerin çalışmalarıyla ilgili bazı hususların Anayasaya konmasına taraftar mısınız?

24 — A. Evet.

24 — B. Taraftarsanız bunlar hangileridir?

24 — B. Teşri Meclisler Başkanlarının tarafsızlığını sağlayacak bazı hükümler, (16 ncı sorunun cevabına bakınız);

Meclis gündeminin tesbitinde tarafsızlığı sağlayacak bazı hükümler, (aynı cevaba bakınız);

Şimdiki kadar işlememiş olan gensoru müessesesini işletecek olan hükümler; (22 nci sorunun cevabının (b) bendine bakınız).

Hiçbir kanun tasarısı ve teklifinin, Milletvekillerine ve Cumhuriyet Meclisi üyelerine dağıtılmasından 24 saat geçmeden ilgili teşri Mecliste görüşülemeyeceğine dair bir Anayasa hükmünü ayrıca uygun görmekteyiz.

Yargı Yetkisi

25 — Mahkemelerin bağımsızlığını müessir bir şekilde sağlayıcı ne gibi müesseseler ve hükümler düşünüyorsunuz?

25 — Adâlet konusunda aşağıdaki hükümlerin yeni Anayasada yer almasını lüzumlu görüyoruz. Bu hükümlerin Anayasa Mahkemesinin mürakabesine tâbi tutulacağı, Anayasada tasrih edilmelidir.

«— Adâlet, Türk Milleti adına bağımsız mahkemeler tarafından dağıtılır.»

«— Hâkimler görevlerinde bağımsız ve her türlü müdahaleden masun olur, yalnız kanuna ve vicdanlarına tâbidirler. Mahkemelerin kararlarını, teşri Meclisler, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümet hiçbir vechile değiştiremez, geeltiremez ve infazına mâni olamaz.»

«— Hiç kimse, kanunen bağlı olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye eylep ve sevkolunamaz. Bir kimseyi tabii hâkiminden başka merci huzuruna çıkarmak maksadıyla özel kaza mercileri kurulamaz.»

«— Hiçbir adli, idari ve askeri mahkeme vazife ve yetkisi içinde olan davalara bakmaktan kaçınmaz. Vazife ve yetki dışında olan davalar bir kararla reddolunur.»

«— Mahkemeler, bütün kararlarını gerekçeli olarak vermek zorundadırlar.»

«— Hâkimler azledilemezler. Kanun hükümleri içersinde hâkimlerin tâyin, terfi, nakil, disiplin ve emekliye ayırma işleri yalnızca Yüksek Hâkimlik Şurasına aittir. Hâkimlerin savcılığa nakli de Yüksek Hâkimlik Şurasınca yapılır. Şûra, hâkimlerin bağımsızlıklarını sağlamak ve korumakla mükelleftir. Adâlet Bakanının disiplin tâkibatı için Şûraya başvurma yetkisi vardır.»

«— Savcılar kanununun tâyin edeceği hükümlere tâbidirler.»

«— Yüksek Hâkimlik Şûrası 21 üyeden kurulur. Cumhurbaşkanı Şûranın başkanıdır. Adâlet Bakanı Şûranın Başkan Veklidir ve Cumhurbaşkanı'nın yerine başkanlık yapabilir. Yargıtay Başkanı ve Başsavcısı Şûranın tabii üyesidirler. 10 üye kanunla tâyin edilecek muhtelif sınıf ve derece gruplarına ayrılmış hâkimler tarafından kendi aralarından gizli oyla seçilir. Sıra ile daha az oy alanlardan 10 u da yedek olarak ayrılır. 7 Üye Cumhuriyet Meclisi tarafından kendi üyeleri ve milletvekillerini dışından ve en az 15 yıl hukuk mesleklerinde çalışmış olanlar arasından gizli oyla ve 2/3 çoğunlukla seçilir. 2/3 çoğunluk sağlanamazsa her turda en az oy alan seçim dışı bırakılarak seçilecek üye adedine kadar gelinir. Bu seçimde Parti Gruplarının aday göstermesi veya seçilecek kimseler hakkında karar alması yasaktır. Şûra üyelerinin vazife süresi 4 yıldır. Müddetli biten üyelerin tekrar seçilebilmeleri için aradan bir devrenin geçmesi lâzımdır. Şûranın iç kuralı, çalışma tarzı, üyelerin seçim

usûlü, statüleri ve tahsisatı ayrı kanunla gösterilir.»

«— Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hâkimlik Şûrası, Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay üyelerinin vazifeleri ile ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı ceza takibata lüzum olup olmadığına Yüksek Hâkimlik Şûrası karar verir. Şûranın kendisine suç isnat edilen üyesel müzakerelere katılamaz ve oy veremez.»

«— İdari kaza, adli kazadan ayrıdır. Hiçbir idari tasarruf kazai mürakabe dışı bırakılamaz. İdari dava ve anlaşmazlıklarda en yüksek merci Danıştayıdır.»

Not : Bugünkü yetkileri ile teşhiz edilecek olan Danıştayın seçim sistemi değiştirilmelidir. Danıştay üyelerinin yarısı Danıştay teşkilâtı içinden, diğer yarısı ise dışından gösterilecek adaylar arasından Anayasa Mahkemesi tarafından gizli oyla ve mutlak çoğunlukla seçilmelidir. Danıştay umumî heyeti, Danıştay teşkilâtına ayrılan yerlerden açılan miktarda 3 mishi; Hükümet de, Danıştay teşkilâtı dışından olulara mahsus yerlerden açılan miktarda 3 mishi aday göstermelidirler.

Not : Sayıştay üyelerinin seçiminde de aynı usûller esastır olmalıdır.

Not : Anayasa gerekçesinde, hâkimlik mesleğine intisap usûllerinin ıslâhı lüzumuna temas edilmesinde fayda vardır.

Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Murakabesi

26 — A. Kanunların Anayasaya uygunluğunun murakabesini sağlayacak ayrı bir mercle lüzum görüyor musunuz?

26 — A. Evet; bir Anayasa Mahkemesi kurulmalıdır.

26 — B. Lüzum görüyorsanız, bu mercin. a) Kuruluşu, b) Yetkileri, c) İşleyiş tarzı hakkında ne düşünüyorsunuz?

26 — B. a) Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ile ilgili hükümler şöyle olmalıdır :

«— Anayasa Mahkemesi 15 üyeden kurulur. Bu üyelerin 3 tanesi Yargıtay genel kurulu tarafından kendi üyeleri arasından, 3 tanesi Danıştay genel kurulu tarafından kendi üyeleri arasından, 1 tanesi Sayıştay genel kurulu tarafından kendi üyeleri arasından, 3 tanesi muhtar Üniversiteler Senatoları tarafından hukukî, siyasi ve iktisadi ilimler profesörleri veya eski profesörleri arasından seçilir. Bu üyelerden başka, Cumhuriyet Meclisi, hukuk alanındaki hizmetleriyle tanınmış 5 kişiyi kendi üyeleri ve milletvekilleri dışından Anayasa Mahkemesi üyeliğine seçer. Bu üyelerin seçiminde parti gruplarının aday göstermemesi ve seçilecek kimseler hakkında karar alması yasaktır. Bu teşekküller ayrıca aynı miktarda yedek seçerler; yedek üyeler kendi kategorilerindeki üyelerin mazeretleri halinde onların yerini alabilecekleri gibi, açık vakurunda asıl üye olurlar. Yedek üyeler için ayrı seçim yapılır. Anayasa Mahkemesi Başkan ve Başkanvekilli, yedek üyelerin de iştirak edecekleri bir seçimle asıl üyeler arasından seçilir.»

«— Anayasa Mahkemesi Yüce Divanı olarak çalışırken savcılık, Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılır. Diğer hâllerde, Danıştay Başkanunsözcülü kanunsözcülüğüdür.»

«— Anayasa Mahkemesi üyeleri 70 yaşında emekliye ayrılırlar. Bunun dışında üyelik, ölüm, istifa, devamlı hastalık veya Büyük Millet Meclisi üyeliğine seçilmeye mâni bir suçtan hüküm giyme hâllerinde sona erer.»

«— Anayasa Mahkemesi üyeleri başka hiçbir resmî ve ticarî işle uğraşamazlar; avukatlık yapamazlar. Anayasa Mahkemesi üyeliği ile bağdaşamayacak sair işler-kanunla tesbit edilir.»

«— Anayasa Mahkemesinde bakılan bir davada daha evvel savcı, müdafî, vekil sıfatlarıyla bulunmuş olanlar Anayasa Mahkemesi üyesi oldukları takdirde o davanın görülmesine katılamazlar.»

«— Anayasa Mahkemesi teşkilâtına dair hükümler bir kanunla düzenlenir. Mahkemenin iç hizmetleri ve muhakeme usûlleri kendi yapacağı içtüzükle düzenlenir.»

b) Anayasa Mahkemesinin yetkileri şunlar olmalıdır :

«— Kanunların Anayasaya uygunluğunu denetlemek;»

«— Belediye, vilâyet, milletvekilli ve Cumhuriyet Meclisi üyeliği seçimlerinde Yüksek Seçim Kurulu vazifesini görmek;»

«— Cumhurbaşkanını, Hükümet üyelerini, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyelerini, Yargıtay Başsavcısını ve Danıştay Başkanunun sözcüsünü görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla muhakeme etmek;»

«— Siyasi partilerin kapatılması hususundaki davalarda yetkili olmak;»

«— Uyuşmazlık Mahkemesi vazifesini görmek.»

c) Anayasa Mahkemesi kanunların Anayasaya uygunluğunu denetlerken ana-hatları itibarıyla şöyle bir işleyiş tarzına tâbi olmalıdır :

— Anayasa Mahkemesinde, bir kanunun neşrinden itibaren belli bir süre (meselâ 30 gün) içinde o kanunun Anayasaya aykırılığı dolayısıyla iptal davası açmak hakkı tanınmalıdır. Bu hak sadece, teşri Meclislerde temsil olunan siyasi partilerin meclis grupları, işçi ve işveren konfederasyonları, Ticaret ve Sanayi Odaları ve Bor-salar Birliği, Barolar, Esnaf Konfederasyonları, Ziraat Odaları ve muhtar Üniversite Senatoları gibi heyet ve teşekküllere tanınmalıdır. Fertlere «actio popularis» şeklinde bir dava hakkının tanınması doğru olmayacaktır. Bu hak ancak teşkilatlanmış va-tandaş grupları tarafından kullanılabilir. Anayasa Mahkemesinin iptal davala-rını belli bir süre (meselâ 60 gün) içinde neticelendireceği belirtilmelidir. Anayasa Mahkemesi, kanunu tamamen iptal edebileceği gibi sadece bazı hükümlerini de kal-dırabilir.

Bu takdirde, Anayasa Mahkemesi, lüzumlu olan hallerde, iptal ettiği hükümlerin yerine yeni kanun yapılınca kadar tatbik edilecek geçici hükümleri de kararında belirtir.

— Anayasa Mahkemesinin kanunların Anayasaya uygunluğunu denetlemesi için def'i yolu da tanınmalıdır. Herhangibir kanun kısmen veya tamamen Anayasaya ay-kırı olduğu bir kaza merci önünde taraflardan birince (Türk vatandaşı olmak şartıyla) ileri sürüldüğü ve mahkeme bu hususun Anayasa Mahkemesince karara bağ-lanmasını lüzumlu gördüğü takdirde, mahkeme, davayı Anayasa Mahkemesinin vere-ceği karara kadar geri bırakır ve dosyayı Anayasa Mahkemesine gönderir. Anayasa Mahkemesinin bu şekilde kendisine intikal eden meseleler hakkındaki kararını belli bir süre (meselâ 60 gün) içinde vermesi gerektiği hususu belirtilmelidir. Def'i yoluyla kendisine intikal eden bir meselede Anayasa Mahkemesi bahse konu kanunun kısmen veya tamamen Anayasaya aykırılığına karar verirse Anayasaya aykırı hükümler tat-bik edilemez.

Anayasa Mahkemesinin siyasi partilerin kapatılması hususundaki yetkileri, Yük-sek Seçim Kurulu yetkileri ve Uyuşmazlık Mahkemesi yetkileri kanunla belirtilir.

Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçeli olması gerektiği ayrıca belirtilme-lidir.

Mali ve Ekonomik Hükümler

27 — A. Anayasaya ne gibi mali ve ekonomik hükümler konulmasına taraftar-sınız ?

27 — A. a) Hükümetin en az 3 yıl süreli milli kalkınma planları hazırlamakla mükellef olduğuna dair bir hüküm Anayasada yer almalıdır. Milli Kalkınma planı, sâmil olduğu devre içerisinde iktisadi, sosyal ve kültürel bütün alanlarda erişilecek yatırım ve istihsal hedefleri ile sair hedefleri ve bu hedeflere varmak için kullanılacak

tedbirler manzumesini gösteren bir istikamet ve direktif sistemidir. (Bu plân, Hindistan ve İsrail'de olduğu gibi, demokratik usûllerle tanzim ve tatbik edilecektir.)

Demokratik rejimde kalkınma plânının başarısı, umumî efkâr tarafından benimsenmesine, teşriî organ tarafından kabûlüne ve devamlılığının ve bütünlüğünün gelip geçici tesirlere karşı mahfuz tutulmasına bağlıdır. Bu maksatla, kalkınma plânının tanzimine ve Meclislere getirilme müddetlerine dair hükümlerin Anayasa metninde ve şûr'atle müzakere ve kabûl edilebilmesi ve plânın bütünlüğünü ve tesirliliğini bozabilecek değışikliklerin önüne geçilebilmesi için de lüzumlu hükümlerin teşriî organların içtüzüklerinde yer alması zaruridir.

Hükümet, ilkönce, plânın ana hatlarını ihtiva eden bir Millî Kalkınma Plânı Ana Kanunu Tasarısını sunmalıdır. Bu tasarının Teşriî Meclislerde birer kere müzakere edilmekle iktifa edilmesi kâfi gelebilir. Bundan maksat, teşriî organın plânın esaslarını benimsemesini ve teferruatlı hükümler ihtiva eden Nihai Kalkınma Plânı Kanunu Tasarısı Parlamente'ya verildiği vakt, bu tasarının daha az mukavemetle karşılanmasını sağlamaktır.

Ana plân tasarısının hazırlanmasının 4 ay, nihai plân tasarısının hazırlanmasının ise 2 yıl süreceği tahmin edilebilir.

b) Billâssa plânlama icapları dolayısıyla, Devletin iktisadî hayata müdahalesinde bazı yetkililerle teşhiz edilmesi ve bu yetkilerin mümkün mertebe çabuk kullanılmasını sağlayacak bir sistemin kurulması lüzumu bugün artık hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu maksatla, şu meâlde bir maddenin yeni Anayasada yer alması lüzumlu görülmektedir :

«Para ve kredi siyaseti ile faiz ve reeskont hadlerinin tesbiti, piyasanın tanzimine müteallik tedbirlerin, dış ticaret rejiminin, Türk parasının dış kıymetinin tesbiti ve kıymetinin korunması için alınacak tedbirlerin ve iktisadî devlet teşekkülleriyle benzeri müesseselerin yatırım, istihsal ve fiat politikasına dair tedbirlerin kararname ile alınması yetkisinin Hükûmete verilmesi maksadıyla kanun çıkarılır.»

27 — B. Verginin umumîliği ve vergi eşitliği hakkında ne düşünüyorsunuz ?

27 — B. Verginin umumîliği ve vergi eşitliği prensiplerinin memleketimizde kabîlî tevcih olmayacak surette ihlâl edilmiş olduğu bir vaki'dür. Ancak, modern vergi prensipleri, mutlak mânâda vergi umumîliği ve eşitliğini imkânsız kılıp, iktisadî sebepler ve sosyal adâlet icaplarına göre ayrıntıkları zarurî kıldığından, Anayasaya mutlak mânâda bu prensiplerden bahseden hükümlerin girmesi mahzurludur.

Anayasa, medenî bir memleketin bütün hukukî düsturlarını nefsinde cem eden bir kanun demek olmadığından, hukuka bağı devlet düzeninin zaman içinde değışecek ihtiyaçlarına göre lüzumlu kanunlar ve sair mevzuatla yürütülmesi zaruretî aşîkâr'dır. Bu itibarla, değışen icapları nazara almayan ve dondurulmuş kalmağa mahkûm kaidelerin Anayasaya ihlâlî suretiyle, bütün Devlet görev ve yetkilerini Anayasa hükmü hâline getirmenin bîzatihî o Anayasayı işlemez hâle sokmak gibi hayli tehlikeli bir neticesi olacağı elbette nazarı itibare alınacaktır.

Bu itibarla, vergi bakımından 1924 Anayasasının 85 inci maddesinin maksada kâfi olduğu düşüncesindeyiz. (1924 Anayasasının modern vergi prensipleri bakımından yerinde olmayan 84 üncü maddenin ise yeni Anayasada yer almaması lâzımdır.)

27 — C. Bütçe ile ve müzakeresi ile ilgili ne gibi hükümlerin Anayasaya konması

27 — C. Bütçe ile ve müzakeresi ile ilgili ne gibi hükümlerin Anayasaya konmasını faydalı bulursunuz ?

27 — C. a) Bugünkü bütçe Kanunu ve bütçe müzakeresi sistemimizin en büyük mahzuru, bütçe müzakeresi vesilesiyle Hükûmetin teşriî organa, memleket iktisadîyatının bütünü hakkında gereken mütealları ve kendî siyaseti hakkındaki bilgilerî tam olarak vermekten kaçınabilmesidir.

Memleket iktisadiyatında Devlet bütçesi kadar önemli olan kamu sektörünün durumu hakkında teşriî organ bu sıfatı ile bilgi sahibi kılınmamakta ve sadece belli Meclis komisyonlarından seçilen bir kaç üyenin katıldığı bir hey'et kamu sektörü üzerinde çok acele ve eksik bir mürakabeyi gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Kaldı ki, kamu sektörünün durumu hakkındaki Umumi Mürakabe Hey'eti raporları mezkûr hey'ete (İktisadi Devlet Teşekkülleri Umumi Hey'etine) ziyadesiyle geç intikal etmekte ve bu da mürakabenin kıymetini çok azaltmaktadır.

Bu durumun izalesi için, birçok memleketlerde kabul edilmiş olan «Millî Bütçe» mefhumu, yeni Anayasaya sokulmalıdır. Bu maksatla sevki gereken esaslar mealen şöyle olabilir :

«Bütçe Kanunu tasarısı, bağlı ve mülhak bütçe tasarıları ve cetveller ile ve millî hesaplara (bu tâbirle, devlet muhasebesinden farklı olarak «comptes de la nation» veya «national accounts» terimlerinin ifade ettiği hesaplar kastedilmiştir) dayanarak hazırlanmış bir iktisadi rapor ile birlikte, mali yılbaşından en az 3 ay önce Hükümet tarafından Milletvekilleri Meclisine verilir. Bu iktisadi rapor, bir evvelki yılın iktisadi durumunu ve verildiği andaki durumu izah ile bir sonraki yılın iktisadi durumu hakkındaki tahminleri ihtiva eder.

Yıllık iktisadi rapor, sermayesinin tamamı veya yarısından fazlası Devlete ait olan iktisadi teşekküllerle özel kanunla kurulmuş banka ve müesseselerin ve bu teşekkül ve müesseselerin sermayesinin tamamına veya yarısından fazlasına sahip oldukları işletme ve müesseselerin durumu hakkında geniş bilgileri de ihtiva eder.

Yıllık iktisadi rapor ile bütçe kanunu tasarısının nasıl ve ne şekilde hazırlanacağı Umumi Muhasebe Kanunu ile tesbit edilir.»

Bütçe Kanunu tasarısının müzakeresi esnasında bu kanunun o sırada yürürlükte olan Millî Kalkınma Planı Kanunu ile telifi mümkün olmayan değişikliklere uğramasını önlemek maksadı ile şu meâlde bir hükmün yeni Anayasada yer almasında da zaruret vardır :

«Bütçe Kanunu tasarısının müzakeresi esnasında umumi hey'ette Milletvekilleri ve Cumhuriyet Meclisi üyeleri, karşılığında varidat veya tasarruf imkânları göstermeksizin masraf teklif edemezler.»

Ayrıca, şöyle bir hükme de ihtiyac vardır :

«Bütçe Kanunu Tasarısı, Milletvekilleri Meclisince Cumhuriyet Meclisine içtüzükte tesbit edilen zamanda sevk edilmiş olmasına rağmen, mali yıl başında kanunyet kesbetmemişse, Milletvekilleri Meclisinde kabul edilmiş olan ilk metin yürürlüğe girer.»

b) 1924 Anayasasının «Umuru Maliye» faslında yer alan 96, 97, 98, 99, 100 ve 101 inci maddeler maksada uygundur.

Bununla beraber, yeni Anayasada konacak bir hükümle kesin hesap kanunu tasarılarının daha kısa bir süre içinde Milletvekilleri Meclisine getirilmesinin sağlanması uygun olacaktır. Hâlen, bu kanun tasarıları Meclise çok geç intikal etmektedir. Bu da, memleketin mali işleri üzerindeki teşriî mürakabeyi zayıflatmaktadır. Bundan böyle, millî kalkınma planlarının tatbikatı için bir önceki mali yılın hakiki varidat ve sarfiyat durumu ile hazine durumunun bilinmesi zaruri olduğundan ve bütün bu işleri yapmak için gereken teşkilât kurulduğundan veya mevcut teşkilât genişletileceğinden, mezkûr sürenin kısaltılması maddeten de mümkün olacaktır.

27 — D. Yüksek İktisat Şûrası kurulmasına taraftar mısınız ?

27 — D. Korporatif veya temsilî mahiyette bir Yüksek İktisat Şûrasının, Anayasa Müessesesi olarak kurulmasının, başka memleketlerde yapılmış tecrübelere ve memleketimizin şartlarına göre fayda sağlayacağı kanaatinde değiliz. Korporatif

Meclislerin mahzurları hakkında, 15 inci sorunun cevabında dermeyan ettiğimiz mü- talealar burada da tekrarlanabilir.

Mesleki grupların veya zümrelerin temsilcilerinden değil, gerçek mütehasıslar- dan müteşekkül bir Kalkınma Planı Merkezi Danışma Kurulunun veya benzeri bir hey'etin kanun yolu ile kurulması daima mümkündür ve bu yol daha faydalıdır. Esa- sen, yeni Anayasada zikredilmesini teklif ettiğimiz millî kalkınma plânının yapılması ve tatbiki için ayrıca mütehasıslardan müteşekkül bir plân dairesiyle muhtelif ka- demelerde sair danışma kurulları da kurulacaktır. Mesleki grupların ve zümrelerin mü- talealarını iştiraki olarak almak her zaman mümkündür.

Anayasa ile İlgili Hükümler

28 — Anayasanın tâdilinde uygulanacak usûl hakkındaki fikrileriniz nelerdir ?

28 — Teşriî organın iki Meclisinin bir arada yaptığı toplantıda mürettep üye adedinin 4/5 çoğunluğu ile kabul edilen tâdillerin referandumla sunulmasına lüzum ol- madığı kanaatindeyiz.

Anayasaların sair kanunlardan farklı bir katıbğa (rigidité) sahip olması ne ka- dar lüzumluysa, tatbikatta memleket için mahzurulu oldukları açıkça anlaşılan hü- kûmlerin aşırı engellerle karşılaşmadan değiştirilebilmesi de o kadar lüzumludur.

Çeşitli Hükümler

29 — Âmme emlakının, diğer millî servetlerin ve busustyle ormanların korun- ması hakkında Anayasaya hükümler konmasını düşünüyor musunuz ?

29 — a) Âmme emlakî bakımından; âmme mallarının teşriî meclisler ve tera organı üyelerine feragının yasak olduğuna dair bir maddenin Anayasada yer alma- nında fayda görürüz. Böyle bir hüküm, birçok sulüstimâl ihtimallerini önlemeğe ya- rayacaktır.

b) Ormanlar ve millî servetler hakkında Anayasaya hükümler konmasında fay- da görüyoruz.

c) Ormanlarla ilgili hükümler arasında mütaleası gereken bir hüküm, 3. üncü sorunun cevabının (p), (gg) bendinde zikredilmiştir.

1924 Anayasasının 74. üncü maddesinin 2. nci fıkrasının İpka edilmesinin lüzum- lu olduğunu da bu vesileyle ayrıca belirtmek isteriz.

30 — Anayasada yer alacak terimler hakkında teklifleriniz nelerdir ?

30 — Yeni Anayasa, halkın anlayacağı duru bir dille ve yaşayan kelimelerle yazılmalıdır.

31 — Sualler dışında kalan teklifleriniz varsa bunlar nelerdir ?

31 — a) Türk milletini çağdaş medeniyet seviyesine yüksetmek için yapılmış devrimlerin tabii icabı olan tabdillerin (eski yazı, fes, üfürükçülük ve tekke ve za- viye yasakları gibi) vatandaş hak ve hürriyetlerine aykırı olduğu gerekçesi ile Ana- yasa Mahkemesinden karar alınmasını önleyecek bir hüküm Anayasada yer almalıdır.

b) Muhalefet Liderine, Bakan masasına eşit bir masa bağlanmasına dair bir hüküm Anayasada yer almasını, Muhalefetin de bir âmme hizmeti gördüğünü belirt- mek bakımından faydalı sayarız. Milletvekilleri Meclisinde mevcut muhalif parti grup- larının başkanları arasında kimin bu unvanı taşıyacağı mezkûr Meclisin İttüdüğü ile tesbit edilmelidir.